

HZ. PEYGAMBER'İN HANIMLARINA MUAMELESİ VE ÇOK EVLİLİĞİNİN GEREKÇELERİ

Doç. Dr. Selim ÖZARSLAN*

Özet

Bu makalede Hz. Muhammed'in çevresindeki kadınlardan eşleri, onlara verdiği değer, onlara yönelik tutum ve davranışları ve çok evliliğinin sebepleri üzerinde durulacaktır. Bunu yapmaktaki amacımız, çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya olan günümüz Müslüman ailesine Hz. Peygamber'in aile bireylerine yönelik davranışlarından yola çıkarak rehberlik etmektir. Çalışmanın sonunda Hz. Peygamber'in çok evliliğinin keyfi bir durum olmadığı, hukukî, sosyal, siyasi ve eğitimle ilgili birçok nedeninin olduğu vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Eşleri, Değer, Davranış, Tek eşlilik, Çok Eşlilik

Abstract:

Prophet Muhammad's Behavior Towards His Wives and Reason of His Polygamy

In this article we will deal on Prophet Muhammad's giving importance upon his wives, his behavior and attitudes towards them and the reason of his polygamy. The reason of our acting like this is to be able to lighten Moslem families who have various difficulties and to help people about the behaviors of our prophet Muhammad towards his family individuals.

At the end of our study we point out that Prophet Muhammad's marriages were not of arbitrary but they were because of the juridical, social, political and educational reasons.

Key Words: Prophet Mohammad, Wives of Muhammad, Value, Attitude, Monogamy, Polygamy

Giriş:

Bu makale; akıp giden hayatın aşındırmasına karşı ayakta kalmayı amaç edinen ve ilahi tavsiyeler doğrultusunda yaşamına yön vermeyi düşünen kadın ve erkeklere yardımcı olmak amacıyla kaleme alınmıştır. Yerleşik Batı kökenli kadın anlayışının ve bu anlayışın egemen

kurumlarının, günümüz kadını dünyaya yaşantısında hangi noktaya getirdiği ve dünya ötesi yaşamında da hangi akibete doğru sürüklediği her yönden gözler önündedir.

Modern dönemin kadın algısı iddia edildiği gibi kadını yaratılışına uygun onurlu bir konuma ulaştırmamış, aksine kadınları cinsel obje ve reklam aracı olarak kullanarak, onların bilgi, kabiliyet ve emeklerini erkeğe nazaran daha az ücretle sömürülmesine aracılık etmiştir. Batı orijinli kadına yönelik bu algı, sanayi devrimiyle başlamış, yaratılıştan sahip olduğu nazik yapısına uygun olmayan ağır işlerde adeta bir robot gibi çalıştırılmış, bilgi birikimi ve emeği adil olmayan bir biçimde sömürülmüş ve kadınlar yaratılış amacının aksı yönünde işlevsel hale getirilmiştir. Günümüz kadını içinde bulunduğu bu kısır döngüden çıkaracak şey yeniden kendi özlerine dönmeleri, iffet, haysiyet ve onurlarına sahip çıkmalarıdır.

Bu bağlamda Kur'an ve onun sahibi Yüce Allah, kendisine teslim olan tüm kadınlara saygın bir dünya hayatı ve bu dünya hayatıyla asla kıyaslanamayacak sonsuz/ ebedî bir cennet hayatı vaat etmektedir. Ancak bu ilahi müjdeye muhatap olmak, yalnızca dünya yaşantısında Allah'ı ve Allah'ın hükümlerini dikkate almakla mümkündür. Allah'ın hükümlerini insanlığa ulaştıran Peygamberlerin özellikle son peygamber Hz. Muhammed'in eşlerine, kızlarına ve sosyal çevresindeki kadınlara yönelik davranışları toplumun yarısını oluşturan kadınlara ve onların terbiyesinde yetişen erkeklere güzel bir örnektir.

Hz. Peygamber'in aile hayatını incelediğimizde onun kadınlara ve eşlerine büyük bir değer verdiğini gözlemliyoruz. O birçok hadisinde ailenin önemine değinmiş, onun huzur ve güven mekânı olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber, aile reisinin aile bireylerine nasıl davranılması gerektiğini birçok emir ve tavsiyesiyle belirttiği gibi, bizzat kendi eylem ve uygulamaları ile de ortaya koymuştur. Eşlerin birbirlerine karşı, özellikle erkeğin kadına iyi davranması gerektiğini çok belirgin ve kesin bir tarzda dile getirmiştir. Bu cümleden olarak o "En hayırlınız ailesi için hayırlı olandır. Bana gelince, ben aileme karşı en hayırlı olanınızım."¹ "En hayırlınız hanımlarına karşı iyi davrananınızdır."² buyurmuştur.

Hz. Peygamber, kadının ruh ve beden yapısındaki hassasiyeti güzel bir benzetme ile ifade ettikten sonra, onlara karşı daha dikkatli davranılmasını, kaba ve kırıcı tavırlardan sakınılmasını önemle vurgulamıştır: "Ey iman edenler, kadınlara karşı iyi davranınız. Zira onların yaratılışı, kaburga kemiğine benzer. Bu kemiğin ise en eğri kısmı üst tarafıdır. Eğer sen, eğri kemiği doğrultmağa kalkışırsan, onu kırarsın; kendi haline de bırakırsan daimâ eğri kalır. Bu sebeple, kadınlara karşı iyi

¹ İbn Mâce, Ebi Abdullah b. Yezid el-Kazvanî, *Sünen*, İstanbul, 1413/1992, I, 636.

² İbn Mâce, *Sünen*, I, 636.

davranınız!”³ Bilindiği gibi aile kurumu, karşılıklı saygı, sevgi, şefkat, fedâkarlık gibi nezih duygular üzerine kurulmuştur. Yardımcısı Enes b. Malik de Hz. Peygamber’in aile bireylerine olan şefkat ve merhametini “Ailesine Resulullah kadar şefkatli bir kimse görmedim”⁴ diyerek dile getirmektedir. Hz. Peygamber’in aile bireylerine yumuşak davranma ile iman ve ahlak arasında kurduğu bağlantı dikkatleri çekecek ölçüde anlamlıdır: “Müminlerin imanca en olgunlaşmış olanı, ahlakça en güzel olanı, aile fertlerine yumuşak davranandır.”⁵ Rutin ve basit konulardan dolayı eşler birbirini üzmemeli ve birbirlerini kırmamalıdır. Nitekim bu konuda Hz. Peygamber “Kimse eşine kin beslemesin, zira onun bir huyunu beğenmezse diğer huyunu beğenir”⁶ buyurmaktadır.

Aile hayatında, kadından da, eşine/erkeğine karşı gönül alıcı bir tavır ve onu hoşnut edici bir çabanın peşinde olması istenmiştir: “Eşi kendisinden razı olarak ölen bir kadın, cenneti hak etmiştir.” hadisi bu hususa açıklık getirmektedir. Bu sözüyle Hz. Peygamber, aile köprüsünün sağlamlığında kadına düşen sorumluluğu dile getirmiş olmaktadır.

1- Eşlerine Verdiği Değer

İslam ve onun son tebliğcisi Hz. Muhammed, erkeklerin kadınlar üzerinde, kadınlarında erkekler üzerinde hakları bulunduğunu belirtmek suretiyle İslam öncesi cahiliye döneminin kadına küçümseyici ve aşağılayıcı tavrını eleştirmiş, kadınlar hakkında Allah’tan korkulmasını, onlara haksızlık yapılmamasını istemiştir. Kocalarından şikâyet eden kadınların sayısının artması üzerine bu tür olumsuz eylem ve davranışlarda bulunanların iyi kimseler olmadığını vurgulamıştır.⁷ Kadınlara iyi davranılmasını öngörmüş, onların dövülmelerini hiç hoş görmemiş, kendisi eşlerini dövmediği gibi, onları dövenleri de “Kadınlarınızı nasıl dövüyor, sonra da akşam olunca beraberce yatıyorsunuz”⁸ diyerek şiddetle eleştirmiştir. Kadınların dövülmemesi, yüzlerine hiç vurulmaması, kötü sözlerle ruhlarının incitilmemesi ve evlerinin terk edilmemesi⁹ hususlarında uyarılarda bulunmuştur.

Bilindiği gibi insanî ilişkilerde karşıdakine değer verme, sevginin devam etmesine ve artmasına aracılık eder. Bu değer ifadesi bazen bir söz, bazen bir bakış ve bazen de bir iyi davranışla kendini gösterir. Başkasına gereğinden fazla bir iltifat yersiz olduğu gibi, aradaki sevgi ve saygının artmasına vesile olacak taltifi esirgemek de nankörlüktür. Dünya hayatının

³ Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Cami’us-Sahih*, İstanbul, 1315, VI, 145.

⁴ İbn Sa’d, Ebu Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, Beyrut, 1985, I, 136.

⁵ İbn Hanbel, Ahmed, *Müsned*, İstanbul, 1982, VI, 47.

⁶ Müslim, Radâ, 61.

⁷ “Kadınları ancak kötüleriniz döver” İbn Mâce, *Sünen*, I, 639; Dârimî, Ebu Muhammed

Abdullah b. Abdurrahman, *Sünen*, İstanbul, 1981, 543; İbn Sa’d, *Tabakat*, VIII, 204-205.

⁸ İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 17.

⁹ Ebu Davud, Süleyman b. Eşab, *Sünen*, İstanbul, 1981, II, 606; İbn Hanbel, *Müsned*, V, 5.

uzunca bir zaman dilimini beraberce geçiren eşlerde ise, bu durum daha da önem kazanmaktadır. Bu cümleden olarak Hz. Peygamber eşlerine şu muamelelerde bulunmuştur. Hanımlarını sevdiğini bizzat ifade eder, eşlerine kendilerinde bulunan faziletlerini ihsas ettirir ve açıkça söylerdi. Taşıtlarına binmeleri için yardımcı olma¹⁰ gibi sevginin bir belirtisi olarak kabul edeceğimiz nazik davranışlarda bulunarak, onlara iltifatlarda bulunur, aradaki sıcaklığı kuvvetlendirirdi. Kendisini yemeğe davet edenlere yemeğe katılma şartı olarak 'hanım da olursa" kaydını koyarak¹¹ onlara karşı nezaketini belirtmiştir.

Hız. Muhammed, hanımlarına ve diğer aile bireylerine iyi davrandığı gibi onların yakınlarına da iltifat eder, ilgi gösterirdi. Hız. Hatice'nin bir arkadaşı yanına geldiğinde ona iltifatta bulunduğu, her hayvan kesişinde Hatice'nin arkadaşlarına et gönderip ikram ettiği bilinmektedir.¹² Çevresindeki kadınların başında bulunan, babasından kendisine intikal eden ve çocukluğunda bizzat kendisine hizmet eden Ümmü Eymen'e anne muamelesi yapar, ona "Anneciğim" diye hitap eder, onun için "Bu, benim ailemin bakiyesidir"¹³ derdi. Yine hizmetini gören Enes b. Malik'in annesi ve büyük annesiyle de yakından ilgilenmiştir.

O kendi hanım ve çocuklarına şefkatli davrandığı gibi kendi evinde gözetimi altında büyüyen Ali b. Ebu Talib, Zeyd b. Haris, Enes b. Malik ve ozatlısı Ümmü Eymen'e de son derece şefkatli davranmıştır. Medine'de Hız. Peygamber'in hizmetini gören Enes b. Malik, O'na vefat edinceye kadar hizmet etmiş, bir kere olsun kendisinin davranışlarına bıkkınlık, yılgınlık ve sıkıntı ifadesi olan "öf" bile demediğini belirtmiştir. O hanımlarını, çocuklarını ve yanında büyüyenleri dövmediği gibi hizmetinde bulunanları da aşağılamamış ve dövmemiştir.¹⁴

Hız. Peygamber aile bireylerinin eğlenme ve dinlenme gibi insanî ihtiyaçlarını karşılamaya büyük özen gösterir, meşru eğlencelerden onların yararlanmasını sağlamaya çalışırdı. Ramazan ve Kurban Bayramı dolayısıyla tertip edilen merasimlere kızları (sırasıyla Zeyneb, Rukiye, Ümmü Gülsüm ve Fatımatu'z-Zehra)¹⁵ ve hanımlarını da götürürdü. Yine böyle bir bayramda Habeşlilerin sergiledikleri kendilerine özgü oyunları eşli Hız. Aişe'nin seyretmesine yardımcı olmuştur. Öte yandan Hız. Aişe ile koşu yarışında bulunduğu da bilinmektedir. Bu olayı Hız. Aişe şöyle anlatmaktadır: "Ben, seferlerin birinde, Resulullah Efendimiz'le beraberdim.

¹⁰ Buharî, Megazî, 38.

¹¹ Müslim, Eşribe, 139.

¹² Tirmizi, Ebi İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ, Sünen, İstanbul, 1981, IV, 369.

¹³ İbn Sa'd, Tabakat, VIII, 223-226.

¹⁴ İbn Sa'd, Tabakat, VIII, 204.

¹⁵ Hız. Peygamber'in kız ve erkek (Kasım, Abdullah, İbrahim) çocukları için bkz. İbn Sa'd, Tabakat, VIII, 19-39.

O zaman geçtim; henüz kilolu değildim: Bana, “Gel, seninle bir koşu yapalım!” buyurdular. Beraberce koştuk; yarışı ben kazandım. Bir başka yolculuklarında yine yanlarındaydım. Fakat ben, o sırada biraz kilo almıştım. Bana, yine “Gel, bir yarış daha yapalım!” dediler. Koştuk; bu defa da yarışı Resulullah Efendimiz kazandılar. Benim tıknafes hâlimi görünce gülmeye başladılar ve elini omzuma koyarak, “Üzülme, ödeştik!” buyurdular.

16

Aile fertleriyle diyalogunu daima canlı tutmuş, onlarla şakalaşmayı da ihmal etmemiştir. Hz. Peygamber’in ev halkı arasında farklı bir mevkie sahip olan Enes b. Malik, onun bu yönünü şöyle ifade eder: “Peygamber Efendimiz, insanlar içinde, hanımlarına en çok şaka yapan kimseydi.”¹⁷

2- Hanımlarıyla Görüş Alış Verişi /İstişaresi

Şüphesiz insan sosyal bir varlıktır. Sosyal bir varlık olması hasebiyle de duyguları, düşünceleri, hisleri ve belli konularda görüşleri olan ve bunların dikkate alınmasını arzulayan bir varlıktır. Hayatı beraberce paylaşan, sıkıntı ve hüznleri beraberce göğüsleyen uzun bir yaşam sürecini beraberce geçirmek zorunda olan eşler için ise bu durum daha fazla bir önem arz etmektedir. Bu sebeple bir hayatı birlikte geçiren eşlerin, her zaman birbirlerinin düşüncelerine müracaat etmeleri, onları dikkate alarak onlardan faydalanmaları kaçınılmaz bir olgudur. Ailevi işlerin uzlaşma içerisinde yürütülmesi, karar vermede güçlük çekildiği yerlerde danışılması ve karşındakine değer vermenin önemli bir işareti olan danışma mekanizmasını kullanması anlamlarına gelen istişarenin aile ve evlilik hayatında vazgeçilmez bir yönü vardır. Müşaverenin başka bir anlamı da farklı çiçeklerden kovanlardan bal çıkarmaktır. Hz. Peygamber de bunu kullanmış, hayatının en kritik zaman ve olayları karşısında bu metodu tatbik etmiş, bu uygulamasıyla da eşlerle istişare etmenin erdemli bir iş ve sünnet-i nebevî olduğunu göstermiştir. Yüce Allah Kur’an’da müstakil bir sûreye Şûrâ adını vermekle de buna dikkatleri çekmiş ve birbirlerine danışarak istişare edenleri övmüştür.¹⁸

Allah Resulü hanımlarıyla çeşitli konularda istişare etmiş onların fikir ve düşüncelerine önem vermiştir. Bu istişare sonucunda olacak ki zaman zaman hanımlarının itiraz ve taleplerine de maruz kalmıştır. O hanımlarına her hangi bir şey konusunda danışmasa ya da sormasaydı yani hep emredici olsaydı, herhangi bir itirazla da karşılaşmazdı. Bu nedenle “hanımlarla istişare edilmesini, ancak söylediklerinin aksiyale hareket

¹⁶ İbn Mace, *Sünen*, I, 636; Ebu Davud, *Sünen*, III, 41; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 39, 129, 264.

¹⁷ İbnü’l-Esir, *Mecdüddin Ebu’s-Sa’âdât el-Mübarek b. Muhammed el-Cezerî*, (ö.606/1209), *en-Nihâye fî Garîb’il- Hadîs ve’l-Eser*, Kahire, 1383/1963, III, 466; Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu Ulumi’d-Din*, Kahire, trs, III, 129.

¹⁸ Şûrâ, 42/38, 39.

edilmesini”¹⁹ söylediğine dair rivayetin sıhhat ve doğruluğu hakkında düşünülmesi kaçınılmazdır. Söz konusu bu rivayet hadis tekniği açısından sağlam ve güvenilir olmadığı gibi sahih hadis kaynaklarında da yer almamaktadır. Yine bu rivayet Hz. Peygamber’in yaşantı ve uygulamalarına da ayrılık arz etmektedir. Biz biliyoruz ki o, ilahi vahye ilk muhatap olduğunda, içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumu Hz. Hatice ile istişare etmiştir. O da kendisini teselli etmeye ve sakinleştirmeye çalışmış,²⁰ problemine doğru bir teşhis ve kesin çözüm sunabileceğini düşündüğü amcası Varaka b. Nevfel’e götürmüştür.²¹ Bu olay Hz. Peygamber’in hanımlarıyla istişare ettiğini gösteriyorsa da aynı zamanda eşi Hz. Hatice’nin bilgi ve donanımını, isabetli karar verme yeteneğini de ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber hanımlarıyla bir defaya özgü olarak istişarede bulunmamış, hayatının çeşitli dönemlerinde sıkıntılı ve üzüntülü anlarında onlarla istişare etmiş, tavsiyelerini yerine getirerek, onlara ne kadar değer verdiğini ortaya koymuştur. Buna bir örnek de şu hadisedir: Resulü Ekrem, Hudeybiye seferinde barış antlaşmasının sonrasında sahabilerine kurbanlarını kesmeleri ve tıraş olmaları emrini verir. Ancak onlar kendilerince antlaşmanın şartlarını Müslümanların aleyhine buldukları için emrin gereğini yerine getirmede isteksiz davranırlar. O emrini yenilemesine rağmen değişen bir şey olmaz. Hiç kimse yerinden kımıldamaz. Bu duruma çok üzülen ve hatta gücenen Hz. Peygamber eşi Ümmü Seleme’nin çarısına girerek durumu ona anlatır. Hanımı Ümmü Seleme “Ey Allah’ın elçisi! Sen çıkıp kurbanını kes, başını tıraş et. Onların hepsi sana uyacaktır” tavsiyesinde bulunur. O da bu tavsiyeyi yerine getirir. Bunu gören Sahabe de o ana kadar sürdürdükleri duygularıyla hareket etmeyi bırakır ve onun emrini yerine getirirler.²² Böyle bir danışma, tarihin belki de tanıklık etmediği bir danışmaydı.

Hz. Peygamber’in en bilgili ve mümtaz hanımı Hz. Aişe’ye atılan iftira karşısında da aynı istişare ilkesinin uygulandığını görüyoruz. Böyle bir durumda Hz. Muhammed(s.a.s) Aişe ile ilgili istişareyi, diğer hanımı Zeyneb binti Cahş’la yapıyor. Hz. Peygamber’in bu davranışı hanımlarına ne kadar değer verdiğini günümüz insanına bir kez daha hatırlatmaktadır. Esasında Hz. Peygamber’in onların düşünce ve fikirlerine hiç de ihtiyacı yoktu; çünkü O, vahiy ile desteklenmekteydi. Ancak O inananlara ve onların şahsında bütün insanlığa bir şeyler öğretmek

¹⁹ Aclunî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu’l-Hafâ ve Müzîlû’l-İlbâs*, Beyrut, 1352, II, 3.

²⁰ Buhârî, *Bed’ül-Vahy*, 3.

²¹ İbn Hişâm, *es-Siret’ün-Nebeviyye*, (Hz. Muhammed’in Hayatı), Çev. İ.Hasan, Neşet Çağatay, Ankara, 1992, 151-153.

²² Vakıdî, Muhammed b. Ömer, *Kitabü’l-Meğazî*, Thk. Marsden Jones, Beyrut, 1966, II, 613; Martin Lings, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, Çev. Nazife Şişman, İstanbul, 2003, 352.

istiyordu. O güne kadar olanın tersine, kadın, çok üstün bir yere oturtulacaktı. Bu sebeple Allah Resulü bunun pratiğine de yine kendi hanesinden sosyal çevresinden başlıyordu.

Kur'an'da Hz. Peygamber'in hanımları ve aile hayatı hakkında yeterince aydınlatıcı bilgi verilmektedir. Eşleri ile aralarında geçen tartışmalarda hem Hz. Peygamber'e ve hem de hanımlarına öğütlerde bulunulmakta, nasıl davranacaklarına yönelik olarak yol gösterilmektedir.²³ Bu bağlamda Kur'an, Hz. Peygamber'in hanımlarını muhatap alarak onların kadınlardan herhangi biri gibi olmadıklarını, hal, hareket, konuşma ve tavırlarında dengeli olmalarını, kalplerinde hastalık (nifak) bulunan bireylerin ümide kapılmaması için çekici bir eda ile konuşmamalarını, eski cahiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmamalarını, konuştuklarında güzel söz söylemelerini, namaz kılıp, mallarından fakirin hakkı olan zekâtı vermelerini, Allah'a ve hayat arkadaşları olan Resûlüne itaat etmelerini istemekte, böyle yapmalarının onları gûnahtan uzaklaştırıp, temizlenip arınanlardan olacaklarını sağlayacağını bildirmektedir.²⁴

Kur'an'ın Hz. Peygamber'in eşlerinden uymalarını istedikleri bu görev ve sorumluluklar, Müslüman ailesinin asli ögesi olan günümüz kadınlarını da yakından ilgilendirmekte, onları da kapsam alanına almaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in eşlerinin inananların anneleri olduğu vurgulanmakta,²⁵ annelere duyulan saygı, sevgi ve hürmetin onlara da gösterilmesi istenmektedir. Annelerle nikâhlanmanın haram olduğu gibi Hz. Peygamber'in hanımlarıyla da nikâhlanmanın haram olduğu belirtilmek istenmektedir.²⁶

Hz. Peygamber hanımlarıyla istişarenin ötesinde onlara vakit ayırır, onların eğitimleriyle ilgilenir, onlarla geçirdiği vakti, boşa harcınmış bir zaman dilimi olarak görmezdi. O, hem bir devlet başkanı, hem bir peygamber olmasına ve hem de yoğun işlerine rağmen aile bireylerini ihmal etmiyordu. Onları dinliyor, anlattıklarıyla ilişkin olarak onlara yorumlar yapıyor, onları sevdiğini söylüyor, eşlerine kıymet veriyordu. Müminlerin annesi eşi Hz. Aişe, bir gün Allah resulüne, o zaman Araplar arasında yaygın olan ve 11 hanımın bir araya gelerek kocalarıyla ilgili birbirlerine anlattıkları öyküyü anlatmıştı da Allah elçisi onu dinlemiş ve yorumda bulunmuştu.²⁷ Evinde iken zamanının bir kısmını ailesine, bir kısmını ibadete diğer bir kısmını da kendisine olmak üzere üçe ayırırdı. O böylece

²³ Ahzâb, 33/28-29.

²⁴ Ahzab, 33/ 32-33; Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Cami'u'l-Beyân an Tevili Âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut, 1420/2000, c.XX, 257-265.

²⁵ Ahzâb, 33/6.

²⁶ Taberî, *Cami'u'l-Beyân*, XX, 209; Begavî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud el-Ferrâ, *Me'âlimü't-Tenzil*, Thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Beyrut, 1417/1997, VI, 319.

²⁷ Buhârî, Nikah, 82.

mutedil bir hayat yaşamış, bu hayatı içinde hanımlarını hiçbir suretle ihmal etmemiş, daima onların hak ve hukuklarını korumuş ve bu örnek davranışlarıyla da kendisinden sonraki nesillere kadınlara nasıl davranacakları yönünde güzel bir miras bırakmıştır.

3- Hz. Peygamber Nazarında Kadının Sosyal Statüsü

Peygamber gönderilmeden önce yani cahiliye döneminde kadının sosyal statüsü çok kötü bir durumdaydı. Hz. Peygamber Allah'tan getirdiği ilk ilahi mesajlarla birlikte toplumda kadın ve kız çocuklarının konumuna yönelik bazı değişiklikleri yürürlüğe koymuş, sosyal yaşamda etkinliklerini artırmış, dinin hükümleri karşısında erkekler gibi sorumlu olduklarını belirtmiştir. O cahiliye adet ve geleneklerinin aksine kadınlara anne ve eş olmalarının ötesinde insan olmalarından dolayı değer vermiş, ister dünyevi ve isterse ahirete ilişkin soru ve problemlerini rahatlıkla sormaları için onları teşvik etmiş ve bu gibi uygulamalarında onları desteklemiştir. Hz. Peygamber, kadınların isteği üzerine, haftanın bir gününü "kadınlar günü" olarak ayırmış; bunu onların problemlerinin çözümüne ve sorularının cevaplandırılmasına tahsis etmiştir.²⁸ İşte Hz. Peygamber'in bu gibi özelde kadınları ilgilendiren konularda kendisini cesaretlendirdiği, şahsında kadının toplumsal ve dini statüsünü belirlediği kadınlardan biri de Esma binti Yezid'tir.

Esma, ashaptan Yezid b. Seken'in kızı ve Muâz b. Cebel'in hala kızıdır. Medine'nin Eshel Oğulları kabilesine mensup olan Esma, Hz. Peygamber'e biat etmiş, son derece akıllı, düşündüklerini çekinmeden anlatan, cerbezeli ve o ölçüde de vakarlı bir hanımefendi olarak temayüz etmiştir. Kaynaklar, onun bu niteliklerinden olacak " Hafîbetü'n-Nisâ" / Kadınların Hafîbi unvanıyla anarlar.

Esma, bir gün büyük bir kadın topluluğunu arkasına alarak, Hz. Peygamber'in huzuruna gelir ve şöyle bir konuşma yapar: "Ben, şu arkamda gördüğünüz Müslüman kadın topluluğunun elçisi (sözcüsü) yim. Onların hepsi de, benim size söyleyeceğim sözlere ve ileri sürdüğüm görüşlere aynen katılmaktadırlar: Allah, seni hem erkeklere, hem de kadınlara Peygamber olarak göndermiştir. Bizler de, sana iman ettik ve tâbi olduk. Biz kaçınlar topluluğu; dört duvar arasında, örtü içinde evlerde oturan, erkeklerin cinsi arzularını tatmin edip onlara çocuklar doğurmaktan başka bir iş yapmayan kimseleriz! Erkekler ise, toplantılara katılma, cenaze merasimlerinde bulunma ve cihada katılma bakımından bizlere karşı bir üstünlük elde etmiş durumdadırlar. Diğer taraftan, onlar cihada çıktıkları zaman, biz onların mallarını korur, çocuklarını besleyip büyütürüz. Bu durumda, ecir ve sevap bakımından, acaba biz de onlara ortak olur muyuz, yâ Resulallah?!"

²⁸ Buhârî, *el-Cami'us-Sahîh*, I, 34.

Bu konuşmayı dikkatle dinleyen Hz. Peygamber, yüzünü orada bulunan ashabına çevirerek: “Dîni hakkında son derece güzel bir sual soran bu hanımın sözlerini işittiniz değil mi?” der. Ashap, hep bir ağızdan: “Evet, vallahi işittik yâ Resulallah!” derler.

Hz. Peygamber, daha sonra da Esmâ’ya dönerek: “Yâ Esmâ! Artık git, arkada seni bekleyen o kadınlara şu hususu bildir: “Sizlerden herhangi birinizin, kocasına güzelce hizmet ve itâat etmesi, onların rıza ve hoşnutluğunu kazanması ve arzularını yerine getirmesi, senin erkekler için sayıp döktüğün bütün o davranışlara, sevap bakımından eş değerdedir.” Bu kutlu müjdeyi alan Esmâ, Hz. Peygamberin söylediklerinden duyduğu sevinçle tekbir ve tehlil getirerek, Allah’ın elçisinin huzurundan ayrılır.²⁹

Hz. Peygamber’in yakın çevresinde bulunan kadınlardan biri de Ümmü Rafi unvanıyla bilinen Selma’dır. Hz. Peygamber, toplumsal hayatta kadınların etkinliğinin yükseltilmesine öncülük ettiği gibi, sefer zamanlarında da onların bilgi birikimlerinden yararlanılmasına büyük önem vermiş, onların seferlere katılmasına imkan sağlamıştır. Hz. Peygamberle birlikte Hayber seferine katılan kadınlardan biri de onun azadlılarından olan Ebu Rafi’nin hanımı Selma’dır. Kocas Ebu Rafi ile birlikte hürriyetlerine kavuşturulmuş olmalarına rağmen Hz. Peygamber’in hizmetinden ayrılmamışlar ve Hane-i Saâdet’in ayrılmaz bir parçası olmuşlardır. Selma, kaynakların verdiği bilgiye göre Hz. Peygamber’in oğlu İbrahim ile Hz. Fatıma’nın bütün çocuklarının ebesiydi. Bu sebeple ona “Hz. Peygamber’in aile ebesi” ve “ebelerin pîri” demek imkan dahilindedir. Sağlık hizmetlerinin yerine getirilmesinde aktif bir konumda olan Ümmü Râfi, kadınlara yönelik dini hizmetlerin sonuncusu olan cenaze teşhiz ve tekfininde de mahir konumdaydı. Bu niteliğinden dolayı olacak Hz. Fatıma’nın naaş-ı şerifini de Esmâ binti Umeys³⁰ ile birlikte gasletmiştir. Vefat tarihi kesin olarak bilinmese de Hz. Peygamber ve kızı Hz. Fatıma’dan sonra bir müddet daha yaşadığı söylenebilir.³¹

Hz. Peygamber kadınların toplumsal statülerini artırmak ve bireyler nazarında itibarlarını yükseltmek gayesiyle çevresinde bulunan bazı kadınları zaman zaman evlerinde ziyaret etmişlerdir. Ziyaret edip hal ve hatırlarını sordukları hanımlardan biri de Resulullah’ın şâiri Hassan b.

²⁹ Bkz. İbn Abdülberr, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî (ö. 463/1071), *el-İstî‘ab fî Ma‘rifeti’l-Ashâb*, Mısır, 1328 (*el-İsâbe*’nin kenarında), IV, 237-238; İbnü’l-Esîr, Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî (ö. 630/1233), *Üsdü’l-Ğâbe fî Ma‘rifet’is-Sahâbe*, Mısır, 1328; V, 398-399; İbn Hacer, Şihabeddin Ahmed b. Ali el- Askalânî (ö. 852/1448), *el-İsâbe fî Temyiz’is-Sahâbe*, Mısır, 1328, IV, 234-235.

³⁰ Esmâ binti Umeys, Hz. Peygamber’in amcaoğlu Cafer-i Tayyar’ın hanımı olan ünlü sahâbiyedir.

³¹ İbn Abdülberr, *el-İstî‘ab*, IV, 327-329; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, V, 478-479; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 333; Nevevi, Muhyiddin Yahya b. Şerefeddin (676/1277), *Tehzibü’l-Esmâ ve’l-Lügât*, nşr. İdarettü’l-Tibâ‘atü’l-Müniriyye, trs., I/I, 374.

Sâbit'in kız kardeşi Kebşe'dir. Hz. Peygamber, onu ziyaretleri esnasında duvarda bulunan su tulumundan su içmiştir. Kebşe, Allah elçisinin su içişini aktaran rivayeti ile tabakât kitaplarına geçen ensâr kadınlarındanıdır.³²

Allah resulünün büyük bir titizlikle kendilerini ziyaret edip hatırlarını sorduğu ve gönüllerini hoş tuttuğu ensar hanımefendilerinden bir başkası da yardımcısı Enes b. Malik'in annesi olan Ümmü Süleym'dır. O, Hz. Peygamberle birlikte savaflara katılmış, Asr-ı Saâdet döneminin hatırlı ve akıllı kadınlarından (ukalâ'ün-nisâ)'dır.³³

Hz. Peygamber'in çevresinde bulunan, kendisini sık sık ziyaret edip evinde öğle vakitlerinde istirahat ettiği kadın sahabelerden birisi de Asr-ı Saadet döneminin ünlü kadın tabiplerinden olan Şifa binti Abdullah (ö. 20/640)tır. Hz. Peygamber, kendisi ile sıhrî bir yakınlığı olan bu hanımefendinin hal ve hatırını sormayı ihmal etmez, o da Resulullah'a yönelik hürmet ve saygıda kusur etmez, istirahat etmesi için gerekli eşyaları tedarik ederdi.³⁴

4- Hz. Peygamber'in Eşleri ve Evlilik Anlayışı

Hz. Peygamber'in hicrî/ kamerî takvim esas alındığı takdirde 63 yıl süren yaşamının ilk 25 yılı iffetle geçen bekârlık dönemine aittir. Sonraki yirmi beş yılı kendisinden on beş yaş büyük olan Hz. Hatice ile tek evlilik döneminde geçmiştir. İçinde yaşadığı sosyo-kültürel ortam çok kadınla evliliği normal bir durum kabul etmesine rağmen o tek kadın evliliğini (monogami) seçmiş, hatta damatlarından da böyle yapmalarını ısrarla istemiştir. Ancak ilk eşinin dünyadan ayrılması üzerine aile ocağının dirlik ve düzenini korumak amacıyla kendisinden çok yaşlı olan Hz. Sevde ile evlenmiştir. Hayatının son 8 yılı ise çevresindeki Arap kabileleriyle dini, sosyal ve siyasî ilişkilerin kurulduğu, İslam'a girme (ihtida) ve fetihlerin çoğaldığı bir devredir. Bu dönemde Hz. Peygamber, dinî-ilmî, sosyal-ictimâî, hukukî, ekonomik ve ahlakî pek çok sebeple birden fazla kadınla evlenmiş, onları himayesine almıştır.³⁵

Hz. Peygamber on bir hanımla evlenmiş, bunlardan dokuzunu bir arada nikâhı altında bulundurmuştur. Bunlardan ikisi (Hz. Hatice ve Hz. Zeyneb bt. Huzeyme) kendisi hayatta iken vefat etmiş, dokuzu ise kendisinden sonra ahirete irtihal etmiştir. Esasında Hz. Peygamber çok evliliği örf üzerine gerçekleştirmiş bulunuyordu. Kur'an'ın eş sayısını dört ile sınırlayan ayeti nâzil olduğunda³⁶ Hz. Peygamber dokuz hanımı ile aile-

³² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, V, 536; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 394.

³³ Bkz. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, V, 591; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 461.

³⁴ Bkz. İbn Abdülberr, *el-İstî'ab*, IV, 340-341; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, V, 486-487; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 241-242.

³⁵ Hz. Peygamber'in birden çok hanımla evlenmesinin sebepleri için bkz. Sabuni, *Ravaiu'l-Beyan*, II, 318-326; Tabbara, A. Abdu'l-Fettah, *Maa'l-Enbiya*, Beyrut, trs, 437; Mevlana Şiblî, *Asr-ı Saadet*, Çev. Ö. Rıza Doğrul, İstanbul, 1928, II, 1033-1043.

³⁶ Nisa, 4/3.

evlilik hayatını sürdürmekteydi. Eş sayısını dört ile sınırlayan söz konusu ayet Hicretin 8. yahut 9. yılında inince, Hz. Peygamber aralarından beşini çıkarma konusunda anlaşmalarını eşlerinden istemesine rağmen onlar razı olmayıp bu öneriyi kabul etmediler. İnen bu ayetin hükmüne göre Hz. Peygamber, yalnızca dört eşiyle fiilî olarak evlilik ilişkilerini sürdürme durumunda kaldı.³⁷ Bu sebepten dolayı diğer beş hanımı, onunla hukuken evli durumlarını devam ettirdiler ki bunlar arasında en gençleri olan Safiye ve Cüveyriyye de bulunmaktaydı. Hz. Peygamber'e Kur'an tarafından evlendiği bütün hanımlarını nikâhı altında tutma müsaadesi³⁸ verilmekle birlikte bunlardan başka kadınlarla evlenmesinin kendisine helal olmadığı da bildirilmiştir.³⁹

Yukarıda da belirtildiği gibi Hz. Peygamber'in bütün eşleri, o gün ve bugün, Müslümanların anneleri (Ümmühât'ül-Mü'minîn) konumundadırlar.⁴⁰ Onlar boşansalar veyahut da Hz. Peygamber'in vefatından sonra dahi onlarla Müslümanların evlenmeleri hukuken mümkün değildir.⁴¹

Şimdi Hz. Peygamber'in hanımlarının isimlerini ve daha sonrada onlarla ne amaçla evlendiğini belirtmeye çalışacağız.

1) Hz. Hatice: Hanımlarından ilki olan Hz. Hatice Kureyşli Huveylid'in kızıdır. Hz. Muhammed onunla peygamber olmadan önce, Hatice kırk yaşında iken evlendi.⁴² Bu hanımı ölünceye kadar bir başkasıyla evlenmedi. Zira bu hanım, peygamberlik görevinde Hz. Muhammed'e yardım etmiş, onunla birlikte üstün gayret göstermiş, canını ve malını onun yoluna koymuştu. Allah'ın dinine ve Resulüne bu içten bağlılığı ve desteğinden dolayı olacak Hz. Peygamber tarafından cennetle müjdelanmıştır. İbn Hişam, Hz. Peygamber'in onun hakkında şöyle dediğini nakleder: "Hatice'ye, cennette, içinde gürültü ve yorgunluk olmayan inciden yapılmış bir ev ayrılmış bulunduğunu müjdelemeye görevlendirildim."⁴³ Hz. Peygamber'in İbrahim dışındaki bütün çocukları Hz. Hatice'den dünyaya gelmiştir. Hicretten üç sene önce 65 yaşında iken vefat ederek Hz. Peygamber'i mahzun bırakmıştır.⁴⁴

2) Hz. Sevde (ö. 24/ 673): Resûlullah, Hz. Hatice'nin vefatından günlerce sonra küçük yaştaki çocuklarına bakacak ve kendisini yalnızlıktan kurtaracak uygun bir aday olarak gösterilen Kureyşli Zem'a'nın dul kızı Hz. Sevde ile evlenmiştir. Hz. Peygamberle evlendiğinde 50 yaşlarında olan Hz.

³⁷ Bkz. Ahzâb, 33/51.

³⁸ Ahzâb, 33/50.

³⁹ Ahzâb, 33/52.

⁴⁰ Ahzâb, 33/6; Taberi, *Cami'u'l-Beyân*, XX, 209; Begavî, *Me'âlimü't-Tenzil*, VI, 319.

⁴¹ Ahzâb, 33/ 53.

⁴² İbn Sa'd, *Tabakat*, I, 16.

⁴³ İbn Hişam, *es-Sire*, 153.

⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 217.

Sevde, Hz. Peygamber'in çocuklarına öz anne gibi davranmıştır. Hz. Peygamberle 13 yıl evli kalmıştır. Hz. Sevde, yaşlı olduğu için Hz. Peygamberle geceleme hakkını kızı gibi sevdiği Hz. Aîşe'ye devretmiştir. O Hz. Peygamber'den biri Buharî'nin *Sahih*'inde, üçü Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde olmak üzere beş hadis rivayetinde bulunmuştur. Sevde, Hz. Ömer'in hilafetinin sonunda vefat etmiştir.⁴⁵

3) Hz. Aîşe (ö. 58/ 677): Hz. Ebû Bekir'in kızıdır. Hicretin birinci senesinde Hz. Peygamber, Aîşe ile evlenmiştir. Bâkire olarak evlendiği tek eşi odur. Hanımlarının en fakihi, anlayışlısı ve kendisine en sevimlisiydi. Aîşe sahâbenin pek çoğunun fetvâ kaynağıydı. Aîşe ilmi yönden sahabe arasında temayüz etmiş olmakla birlikte cömertlikte de öne geçenlerdendir. Kız kardeşi Esmâ da cömertlikte onunla adeta yarışıyordu. Aîşe önce biriktirir, bir meblağa ulaşınca hepsini dağıtır, Esmâ ise hiçbir şeyi yarına bırakmaksızın dağıtırdı.⁴⁶ Ona iftira atıldığında suçsuzluğu vahiy ile ilan edildi.⁴⁷ Hz. Peygamber'in ashâbı içinde çok sayıda fetvâ vermesiyle meşhur yedi kişiden biri Hz. Aîşe'dir. Ayrıca 2210 kadar hadis rivâyet ederek en çok hadis rivâyet eden yedi sahâbî (Muksirûn) arasına da girmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra 47 yıl yaşayan ve hicretin 58. senesinde 66 yaşında iken vefat eden Hz. Aîşe, Baki Mezarlığı'na defnedilmiştir. Cenaze namazını vasiyeti üzerine Ebû Hureyre kıldırmasıdır.

4) Hz. Hafsa (45/ 665): Ömer b. Hattâb'ın kızıdır. İlk eşinin ölümü üzerine dul kalan Hz. Hafsa, hicretin üçüncü yılında Hz. Peygamberle evlendiğinde yirmili yaşlarındaydı. Ebû Dâvûd, Hz. Peygamber'in onu boşadığını fakat daha sonra ona geri döndüğünü zikretmektedir.⁴⁸ Hz. Hafsa, Peygamber'in hanımları içinde en çok Hz. Aîşe ile anlaşmış, hattâ zaman zaman diğer hanımları kıskandıkları rivâyet edilmiştir. Okuma-yazma bilen nâdir hanımlardan olan Hz. Hafsa'nın, Rasûlullâh'ın yanında önemli bir yeri olmuştur. Hz. Hafsa, hicretin 41. yılında 60 yaşlarında iken vefât etmiş ve Bâkî mezarlığına defnedilmiştir.

Hz. Hafsa da Hz. Aîşe kadar olmasa da Hz. Peygamberle sekiz yıl süren evlilikleri boyunca ondan altmış kadar hadis rivayet etmiştir.

5) Hz. Zeyneb bt Huzeyme (3/624): Hz. Zeyneb, Kays kabilesinin Hilâl b. Amir oğullarından Huzeyme b. el-Hâris'in kızıdır. Hz. Peygamber, Hz. Hafsa ile evlenmesinden bir müddet sonra, kocası Uhud savaşında şehîd olan Zeyneb b. Huzeyme ile nikâhlanmıştır. Hz. Zeynep'in kabîlesi ile Müslümanların arası, hicrî III. yılda yaşanan bâzı olaylar sebebiyle

⁴⁵ İbnü'l-Esir, İzzud-Din Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, Kahire, 1970, VII, 158.

⁴⁶ Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, 43.

⁴⁷ Nur, 24/11-20.

⁴⁸ Ebû Dâvûd, Talâk, 38.

bozulduğundan, bu evlilik aynı zamanda bu kabîle ile olan münâsebetleri iyileştirip aradaki gerginliği yumuşatmak gibi bir vazîfeyi de îfâ etmiştir.

Hz. Peygamber'in bu hanımı, Hicretin üçüncü yılında evlendikten iki veya üç ay sonra vefat etmiştir. Ümmü'l-Mesâkîn/ Yoksulların Annesi olarak bilinen bu eş hiç hadis rivayet etmemiştir.

6) Hz. Ümmü Seleme Hind (59/ 678): Kureyşli Mahzûm oğullarından Ebû Ümeyye'nin kızıdır. Ümmü Seleme, Mekkeli olup Halid'in yakın akrabasıdır. Mekkeli Müşrikler'in Müslümanlara zulümlerini artırmaları üzerine Habeşistan'a hicret edenlerdendir. Hicretin dördüncü yılında Hz. Peygamberle evlendiğinde yaşı ilerlemiş olan Ümmü Seleme yedi yıl onunla evli kalmış, ondan 378 (üç yüz yetmiş sekiz) hadis rivayet etmiştir. Hz. Aişe'den sonra Ümmü Seleme, Allah Resûlü'nün en son ölen (hicri 61.) hanımıdır.

7) Hz. Zeyneb bt. Cahş (20/ 640): Esedoğulları'ndandır. Bu hanım, Hz. Peygamber'in halası Ümeyye'nin kızıdır. Hicretin beşinci yılında Allah elçisiyle evlenmiştir. Şu âyet onun hakkında inmiştir: *"Zeyd o kadınla beraberliğini sona erdirdiğinde onu seninle evlendirdik."*⁴⁹ Hz. Zeyneb bu âyet nedeniyle Hz. Peygamber'in diğer hanımlarına karşı övünerek şöyle derdi: *"Sizi aileleriniz evlendirdi. Beni ise yedi kat ötesinden Allah evlendirdi!"* Allah Resûlü'nden sonra hanımlarından ilk vefât eden Hz. Zeyneb olmuştur. Hz. Ömer'in hilâfetinin ilk zamanlarında hakka yürüten Zeyneb'in altı yıl süren evliliği sürecinde Hz. Peygamberden rivayet ettiği hadis sayısı on bir tanedir. Cenâze namazını Hz. Ömer kıldırmıştır.

8) Hz. Cüveyriye (50/ 670): Hz. Cüveyriye, Benî Müstalik kabîlesinin reisi Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızıdır. Müslüman olmadan önceki ismi Berre'dir. Bu hanım Mustalik oğullarından esir alınanlar arasında bulunuyordu. Hz. Peygamber'e gelerek ondan kölelikten azât sözleşmesi (mükâtebe) ile yardım istedi. Hz. Muhammed onun adına kölelikten kurtulma parasını ödedi ve onunla evlendi.⁵⁰ Hz. Cüveyriye, çokça namaz kılan, Allah'ı

⁴⁹ el-Ahzâb 33/37. Ayetin tamamı şöyledir: *"Bundan böyle evlatlıkları, eşlerinden gereksinmelerini karşıladıktan sonra onları (boşadıklarında), inananların o kadınlarla evlenmeleri konusunda kendilerine herhangi bir güçlük olmaması için, seni onunla evlendirdik. Allah'ın sözü, böylece yerine getirilmiştir."* Allah Teâlâ bu âyetle, Hz. Peygamber'in Zeyneb'le bir hikmete binaen evlendiğini açıklamaktadır. Bu hikmet ise, evlatlığın eşini, gerçek oğlun eşi gibi kabul edenlerin inançlarını ortadan kaldırmaktır. Hz. Peygamber'in Zeyneb'in dışındaki diğer eşleri hakkında iyice düşünen bir kişi, Hz. Peygamber'i onlarla evlenmeye sevk eden hikmetleri görür. Hikmetlerden biri, akrabalık bağları oluşturmak ve ilişkileri kuvvetlendirmektir. Diriliş dönemlerinde bu akraba ilişkilerindeki faydalar açıktır. Diğer bir başka hikmet ise, müminlerin hanımlarını dini konular hususunda eğitmektir; zira bir veya iki kadın eğitimde yeterli olmaz. Allah elçisinin evi, eğitim ve öğretim yuvası idi. Kadınlara ait ihtiyaç duyulan hususlarda müminlerin kadınlarına güzel rehberlik yapabilecek hanımlarının olması gerekiyordu.

⁵⁰ Hz. Peygamber'in Cüveyriye ile evlenmesindeki siyaseti şudur: Cüveyriye'nin kavmi sahabenin eline esir düşmüştü. Bu evlilikten dolayı Müslümanlar onları serbest bıraktı.

zikreden ve oruç tutan bir sahâbî olarak bilinmektedir. "Kavmi için kendisinden daha hayırlı ve bereketli bir kadın bulunmayan" diye nitelendirilen Hz. Cüveyriye, hicrî 50 veyâ 56 senesinde 65 yaşında vefât etmiştir. Hz. Peygamber'den yedi hadis rivayet etmiştir.

9) Hz. Ümmü Habîbe (44/ 664): Kureys'in Emeviler kolundan Ebû Süfyân'ın kızı ve Emeviler iktidarının kurucusu Muaviye'nin kız kardeşidir. Abdullah b. Caş ile evli iken, birlikte Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Abdullah orada Hristiyan oldu, Ümmü Habîbe ise Müslüman olarak kaldı. Bunun üzerine Hz. Muhammed, onun şeref ve itibarını yükseltmek amacıyla Necâşî'ye bir heyet göndererek Ümmü Habîbe'ye talip oldu. Necâşî, Hz. Muhammed'le onu gıyaben nikahladı. Habeşistan hükümdarı Hz. Peygamber adına Ümmü Habîbe'ye mehir verdi ve oraya gelen Müslüman elçilerle birlikte Medine'ye yola çıkardı. Ümmü Habibe, kendisine yöneltilen bu şereften o derece memnun olmuştu ki kendisine evlilik teklifi haberini getiren köle kıza, üzerinde takmış bulunduğu bilezik ve mücevherlerini çıkarıp hediye etmiştir. Bu olay hicretin altıncı senesinde meydana geldi. Ümmü Habibe, İslam'ı akrabalık bağlarından daha çok seviyordu. Öyle ki kendisiyle görüşmek üzere evine gelen babası Ebu Süfyan'ın Hz. Peygamber'e ait minder üzerine oturmasına bile müsaade etmemişti.⁵¹ Beş yıllık evlilikleri boyunca Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadislerin sayısı 65'dir.

10) Hz. Safiyye bt. Huyeyy (50/ 670): Nadiroğulları'nın reisi olan Huyey b. Ahtab'ın kızıdır. Hârûn b. İmrân'ın soyundan gelmektedir. Bu hanım, Hz. Peygamber'e bir câriye olarak gelmişti. Allah Resûlü onu azât etmiş ve azâdını mehri saymıştı. Böylece bu durum ümmet için sünnet/ gelenek oldu. Buna göre, kişi câriyesini azât eder ve azâdını onun mehri kabul ederdi. Hicretin 7. yılında Hz. Peygamberle evlenmiş, biri Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde bulunan 10 (on) kadar hadis rivayet etmiştir. Safiyye'nin çok içten ve samimi bir Müslüman Hanım olduğu hususunda Hz. Peygamber'in diğer eşleri tanıklıkta bulunmuşlardır. Lezzetli yemekler

Bunun üzerine hepsi de Müslüman olup, inananlara yardım ettiler. Ümmü Habîbe ile evliliğindeki hikmet gayet açıktır: Hz. Peygamber Ümmü Habîbe'yi İslâm üzere sebat etmiş olarak buldu. Böylece hem Habeşistan'da Hristiyan olan kocasının hem de Mekke'deki kâfir ailesinin ona baskı kurup zulüm etmelerinden korumayı ve ona iyilik etmeyi isteyerek evlendi. Safiye ile evliliğine gelince, babasının Kurayzoğullarıyla kocasının da Hayber savaşında öldürülmesinden sonra, onun esir olarak perişan duruma düşmesi, Allah Resûlü'ne çok ağır geldi. Bütün bu evliliklerde, "Hz. Peygamber hikmet için değil, şehvet için çok evlenmiştir." diyen din karşıtlarına cevap vardır.

Eğer bunlar meseleyi iyice anlamış olsalardı, Peygamberin onların iddia ettiklerinden daha yücesine yönlendirilmiş olduğunu anlarlardı. Birden fazla kadınla evlenmesindeki hikmet sona erince yüce Allah ona şöyle buyurdu: "(Ey Muhammed!) Bundan böyle senin, cariyelerin dışında, güzellikleri hoşuna gitse de ne başka kadınlarla evlenmen ne de eşlerini boşayıp onların yerine başkalarını alman helaldir. Allah her şeyi gözetler. Ahzâb, 33/52.

⁵¹ Muhammed Hamidullah, Resûlullah Muhammed, İstanbul, 1992, 249.

pişirdiğinden dolayı onun yemekleri Hz. Peygamber'in evinde pek meşhurdur. Kendisi cömertti fakat israfı da sevmezdi. Hz. Peygamberden sonra Hicri 50. yıla kadar uzun bir hayat yaşamış, Hz. Aişe gibi o da vefat ederken Hz. Peygamber'in hayatta kalan diğer eşlerinden özür dileyip helâlleşmiştir.⁵²

11) Hz. Meymûne (51/671): Necd bölgesinde yaşayan Hilâloğulları'ndan Hâris'in kızıdır. Hz. Meymûne, Hz. Peygamberle evlenmeden önce iki kere evlenmiş, ikinci kocasının ölümü üzerine dul kalmıştır. Umretu'l-Kazâ'da Hz. Peygamber'in ashâbı ile üç gün Mekke'de bulunurken Ümmü'l Fadl'a gelerek Rasûlullah ile evlenmek istediğini anlatmıştır. O da durumu kocası Hz. Abbas'a bildirince Hz. Abbas bu teklifi Rasûlullah'a iletmış, onun da kabul etmesi neticesinde Hz. Peygamber Hz. Meymûne ile nikâhlanmıştır. Bu hanım, Hz. Muhammed'in evlendiği en son kadındır. Hz. Peygamber'in bu hanımla evliliği, Mekke'de kaza umresi sırasında ihramdan çıktıktan sonra gerçekleşmiştir. Hicri 7. yıla tekabül etmektedir. Meymune 51. Hicri yılda vefat etti. O da diğer eşleri gibi Hz. Peygamber'in hayatı ve yaşadığı devirle ilişkin olarak 46 hadis rivayet etmiştir.⁵³

5- Hz. Peygamber'in Birden Fazla Evlilik Yapmasının Gerekçeleri

Hz. Peygamber'in yukarda isimlerini andığımız çok kadınlı evlenmesinin birçok sebebi olmakla birlikte bunları dört ana başlık altında sınıflamak mümkündür: 1- Dini öğretme İhtiyacı/ Dini Sebep, 2- Hukukî Sebep 3- Sosyal Sebep 4- Siyasi Sebep.

1- Dinî/ İlmî Neden: İslam toplumunun eğitilmesinde Hz. Peygamber'in evliliklerinin önemli bir yeri vardır. Günümüzde olduğu gibi o zamanki İslam toplumunun yarısını veya daha fazlasını kadınlar oluşturuyordu. İslam'ın özellikle kadınlarla ilgili hükümlerinin çevreye yayılmasında Hz. Peygamber'in eşlerinin büyük katkısı olmuştur. Onlar, Müslüman kadınları kendilerini ilgilendiren bazı dini meselelerde özellikle aybaşı (hayız), nifas, cünüplük ve aile mahremiyeti ile ilgili diğer konularda eğitiyorlar, dinin toplum katmanlarına iyice nüfuz etmesine çalışıyorlardı. Zira sahabe hanımları bu gibi konuları doğrudan Hz. Peygamber'e sormaktan utanıyorlardı. Allah elçisi de yüksek bir hayâ duygusuna sahip olduğundan kendisine sorulan bu gibi sorulara açıktan değil, kinaye yoluyla cevap veriyordu. Bunu da her kadın anlayamıyordu. Söz konusu bu durum, kadın öğreticilere gereksinim olduğunu ortaya koyuyordu. Hz. Aişe başta olmak üzere, Hz. Hafsa gibi okuma yazma bilen, zeki ve bilgili bazı hanımlarının bu gereksinimi karşıladıklarını söyleyebiliriz.⁵⁴

2- Hukukî Neden: Hz. Peygamber'in bazı evlilikleri de yeni ortaya

⁵² Hamidullah, *Resûlullah Muhammed*, 250.

⁵³ Hamidullah, *Resûlullah Muhammed*, 251-252.

⁵⁴ Tabbara, *Maa'l-Enbiya*, 437.

çıkan İslamî bir hükmün topluma kazandırılması hedefini güdüyordu. Halasının kızı olan Zeyneb bint Cahş ile evliliği bunun tipik örneğini teşkil etmektedir. Zeyneb'in ilk kocası Allah elçisinin azatlı kölesi ve evlatlığı Zeyd b. Harise idi. Zeyneb'i evlatlığı Zeyd ile bizzat Hz. Peygamber kendisi evlendirmişti. Eski Arap geleneklerine göre asil bir kadın bir köle ile evlenemezdi. Ancak İslam bütün insanları yaratılış yönünden eşit sayıyordu. Buradan hareketle Hz. Peygamber, söz konusu cahili gelenek ve anlayışın ortadan kaldırılmasını ilk önce kendi akrabaları arasında uygulamaya başladı. Böylece eski ananeler ortadan kalmış oluyordu. Ancak söz konusu bu kişilerin evliliği mutlu bir aile oluşturmaya yetmedi. Zeyd, eşinden boşanmak istediğini Hz. Peygamber'e söyleyince o bu duruma çok üzüldü. Evliliğin devamını sağlamak gayesiyle Zeyd'e Kur'an'ın ifadesiyle "Hanımını tut (boşama) ve Allah'tan kork"⁵⁵ dedi.⁵⁶ Zeyd evliliğinin devamını sağlamaya çalışsa da geçimsizlik arttığı için Zeyneb'i boşadı. Yine cahiliye adetlerine göre evlatlık, öz evlat gibi değerlendiriliyor, öz evladın bütün haklarına sahip oluyordu. Söz konusu geleneğe göre evlatlığın boşadığı kadınla nikâhlanmak babaya yasaktı. İslam bu geleneği de kaldırarak evlatlığı din kardeşi olarak nitelendirdi. Evlatlığın boşadığı kadınla evlenmeyi manevi babalara helal kıldı. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in Zeyneb ile evlenmesi, cahilî Araplar arasında yerleşmiş olup miras, evlenme, boşanma, aile mahremiyetleri ve buna benzer diğer konularda hukuk dışı muamelelere neden olan bir cahiliye geleneğini, yani evlat edinme ve bununla ilişkin diğer hukuki sorunları ortadan kaldırmış⁵⁷ yeni bir hükmün ortaya konmasına yol açmıştır.

3- *Sosyal Neden:* Hz. Peygamber'in bazı evlilikleri de yakın dostları, sosyal çevresi ile irtibatının evlilik yoluyla kurulan akrabalıklarla güçlenmesine yönelik olarak gerçekleşmiştir. Örneğin Hz. Ebu Bekir'in kızı Hz. Aişe, Hz. Ömer'in kızı Hz. Hafsa ve Haris'in kızı Meymune ile evliliği bu amacı gerçekleştirmeye yöneliktir.⁵⁸ Kendi kızlarını Hz. Osman ve Hz. Ali ile evlendirmesi de yine bu sebebe dayanmaktadır.

Hz. Peygamber'in evliliklerinin bazıları da fedakâr ve cefakâr Müslüman kadınları takdir etme, onları himaye, onur ve itibarlarını koruma, sahipsizlikten kurtarma amacına yönelikti. İslam'ın ilk yıllarında Müslüman olan bazı kadınlar, işkenceye maruz kalmışlar, Habeşistan'a peşinden Medine'ye göç etmişler, eşleri ölmüş, çocuklarıyla baş başa kalmışlardı. Aileleri müşrik olduğu için onların yanına da dönemiyorlardı. İşte Hz. Peygamber onları ve çocuklarını himaye altına almak için onlarla evlenmiş

⁵⁵ Ahzab, 33/37.

⁵⁶ İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l- Kur'ani'l-Azim*, Mektebetü'l-Kayyime, Kahire, 1414/1993, III, 460.

⁵⁷ Tabbara, *Maa'l-Enbiya*, 437.

⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 54-220.

ve bakımlarını üstlenmiştir. Hz. Sevde, Ümmü Seleme, Ümmü Habibe ve Zeyneb bint Huzeyme bu amaçla nikâhlandığı eşlerine örnek teşkil etmektedir.⁵⁹

4- *Siyasî Neden*: Hz. Peygamber bazı evliliklerini eşinin mensup olduğu kabileyi kendisine yaklaştırmak, İslam'ı kabul etmelerini sağlamak, onlarla Müslümanlar arasındaki düşmanlığı gidermek amacıyla gerçekleştirmiştir. Kureys'in reisi Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe, Mustalık Oğullarının reisi Haris'in kızı Cüveyriyye ve Nadir Oğulları başkanlarından Huyeyy'in kızı Safiye ile evlenmesi bu siyasi amaca dayanmaktadır. Nitekim Mekke müşriklerinin lideri Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe ile evlilik, onu Medine'ye getirebilecek, Hz. Peygamber'le görüşebilecek derecede yumuşatmış, düşmanca duygularını törpülemişti. Safiyye ise Hayber Gazvesi'nde esir alınanlar arasında bulunuyordu. Hz. Peygamber'in onunla evlenmesi Yahudilerle Müslümanlar arasındaki kin ve nefretin ortadan kalkmasına ve aradaki münasebetlerin düzelmesine yönelikti.⁶⁰

Sonuç ve Değerlendirme

Hz. Peygamber'in her yönüyle Müslümanların örnek almaları gereken bir konumu olduğu bilinen bir gerçektir. Bunlardan birisi de onun bir eş ve aile reisi olarak hanımlarına karşı tutunduğu davranışlarıdır. Onun hanımlarına karşı tavır ve davranışlarının bilinmesi, çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya olan günümüz Müslüman ailesinin problemlerinin çözülmesine katkı sağlayacaktır. Müslüman aile yapısının problemlerinin temeline inildiğinde, bunların devasa sorunlar olmayıp, çok küçük dikkatsizliklerden kaynaklandığı görülecektir. Eşlerin değişik konularda şahsi davranıp birbirlerinin fikirlerine saygılı olmamaları, istişareye kapalı olmaları, eşe verilen kıymet ve değer in yeteri düzeyde doyurucu olmaması, sevgi belirtisi olan evde hanıma yardım konusunun ihmal edilmesi, onlarla ilişkide detay gibi gözüken aslında önemli olan bazı hususların gözden kaçırılması, sevgi, şefkat ve hoşgörünün verilmesi gereken ölçü ve düzeyde verilmemesi sebepler arasında sayılabilir. Bu konularda Hz. Peygamber inananlara ve bütün insanlığa ideal bir örnek ve rehberdir. Bu rehber, takip edildiğinde, onun mesajları yaşanan hayata uygulanmaya çalışıldığında söz konusu problemler ortadan kalkacak, aile bireyleri birbirine saygılı, mutlu yaşamlar tesis edilecektir. Şu nokta unutulmamalıdır ki, güler yüz ve tatlı dile, yapılacak iyilik ve yardımlara en layık insanlar bireylerin kendi eş ve aileleridir.

Öte taraftan İslam'da asıl olan evlilik şekli tek eşliktir. Bu durum kadın veya erkek olsun insan yaratılış ve psikolojisine de uygundur. İslam

⁵⁹ Sabuni, *Ravaiu'l-Beyan*, II, 323.

⁶⁰ Mevlana Şibli, *Asr-ı Saadet*, II, 1033-1043.

Peygamberi de bu doğal ve tabîî ilkeyi benimsemiş, yıllarca Hz. Hatice ile tek eşlilik hayatı sürdürmüştür. Ancak o, Hz. Hatice'nin vefatından sonra içinde bulunduğu sosyo-kültürel şartlar gereği hukukî, sosyal, siyasî ve eğitimle ilgili sebeplerle birden fazla evlilik yapmak gereksinimi duymuştur.

KAYNAKÇA

- ACLUNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs*, Beyrut, 1352.
- BEGAVÎ, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud el-Ferrâ, *Me'âlimü't-Tenzîl*, Thk. Muhammed Abdullâh en-Nemr, Beyrut, 1417/1997.
- BUHÂRÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih*, İstanbul, 1992.
- BUHÂRÎ, *el-Edebü'l-Müfred*, nşr. M. Fuat Abdulkakî, Kahire, 1379.
- DÂRİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünen*, İstanbul, 1981,
- EBU DAVUD, Süleyman b. Eşab, *Sünen*, İstanbul, 1981.
- İBN ABDÜLBERR, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî (ö. 463/1071), *el-İstî'ab fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Mısır, 1328 (*el-İsabe'* nin kenarında).
- İBN HACER, Şihabeddin Ahmed b. Ali el- Askalânî (ö. 852/1448), *el-İsâbe fî Temyiz'is-Sahâbe*, Mısır, 1328.
- İBN HANBEL, Ahmed, *Müsned*, İstanbul, 1982.
- İBN HİŞAM, *es-Siret'ün-Nebeviyye*, (Hz. Muhammed'in Hayatı), Çev. İ.Hasan, Neşet Çağatay, Ankara, 1992.
- İBN KESİR, İmaduddin Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l- Kur'ani'l-Azim*, Mektebetü'l-Kayyime, Kahire, 1414/1993.
- İBN MÂCE, Ebi Abdullah b. Yezid el-Kazvanî, *Sünen*, İstanbul, 1413/1992.
- İBN SA'D, Ebu Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Beyrut, 1985.
- İBNÜ'L-ESİR, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî (ö. 630/1233), *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifet'is-Sahâbe*, Mısır, 1328.
- İBNÜ'L-ESİR, İzzud-Din Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahabe*, Kahire, 1970.
- MARTİN LİNGS, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, Çev. Nazife Şişman, İstanbul, 2003.
- MEVLANA ŞİBLÎ, *Asr-ı Saadet*, Çev. Ö. Rıza Doğrul, İstanbul, 1928.
- MUHAMMED HAMİDULLAH, *Resûlullah Muhammed*, İstanbul, 1992.
- MÜSLİM, Ebu Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahih*, İstanbul, 1413/1992.
- NEVEVÎ, Muhyiddin Yahya b. Şerefeddin (ö.676/1277), *Tehzibü'l-Esmâ ve'l-Lügât*, nşr. İdaretü't-Tibâ'atı'l-Müniriyye, trs.
- SABUNÎ, *Ravaiu'l-Beyan*, Kahire, trs.

TABBARA, A. Abdu'l-Fettah, *Maa'l-Enbiya*, Beirut, trs.

TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Cami'u'l-Beyân an Tevîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Beirut, 1420/2000.

TİRMİZİ, Ebi İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ, *Sünen*, İstanbul, 1981.

VAKIDÎ, Muhammed b. Ömer, *Kitabü'l-Meğazî*, Thk. Marsden Jones, Beirut, 1966.